

Marjan Drnovšek, Drago Bajt, ur., **Slovenska kronika XX. stoletja, I. knjiga 1900–1941**, Nova revija, Ljubljana 1995, 457 str. (Prispevki o izseljenstvu)

Tak založniški in znanstveni podvig, kot je *Slovenska kronika XX. stoletja*, (izid njenega II. dela je eden od njenih urednikov proglasil kar za čudež), nedvomno zasluži svojo poglobljeno predstavitev, vendar pa to ni namen tega prispevka. Pri svojem zelo skopem prikazu I. knjige, ki zajema obdobje od 1900 do 1941, se bom omejil zgolj na prispevke o izseljenstvu. V prvi knjigi, ki ima 372 zgodovinskih sestavkov oziroma "zgodb", kot jim pravijo duhovni očetje *Slovenske kronike XX. stoletja*, jih je kar 32 (če je pisec ocene natančno štel) namenjenih slovenskemu izseljenstvu. Vse je napisal dr. Marjan Drnovšek, ki je poleg že naravnost titanskega uredniškega garanja pri nastajanju obeh delov *Slovenske kronike*, (tudi pri njegovem drugem delu od 1941 do 1995), zmogetel še ta nikakor ne majhen dodatni napor. V pomoč mu je bilo seveda njegovo že večkrat izpričano obširno poznavanje slovenske izseljenjske problematike. Omeniti velja še, da so vsi njegovi objavljeni teksti – podobno kot prispevki drugih sodelavcev *Slovenske kronike*, opremljeni

z ustreznimi ilustracijami, pogosto tudi s preglednimi tabelami, kar vse daje njegovim tekstom dodatno vsestransko uporabnost in težo. Podobno kot ostali prispevki imajo tudi izseljenski svoj oporni datum, s katerim so zasidrani v *Slovensko kroniko*.

Dr. Drnovšek začneja svoj obsežni in temeljit pregled vprašanj slovenskega izseljenstva v prvih štirih desetletjih 20. stoletja z "zgodbo" o prvi konvenciji najstarejše bratske podporne organizacije slovenskih izseljencev v ZDA – Kranjsko slovenske katoliške jednote v 20. stoletju, ki je bila od 5. do 8. julija 1900 v Chicagu. Ta organizacija, za katero se je uveljavila kratica KSKJ, je bila sicer ustanovljena leta 1894. Naslednja prispevka sta namenjena slovenskim izseljencem v Nemčiji, podobama Marxa in Engelsa na steni stanovanja slovenske družine v Dortmundu in vestfalskim Slovencem. Avtor nas nato popelje do opornega datuma 17. julija 1903, ko je bil med slovenskimi izseljenci v Chicagu ustanovljen prvi socialistični klub, na prvo konvencijo pretežno liberalno-socialistično usmerjene Slovenske narodne podporne jednote, ki je bila spet v Chicagu aprila 1904 in je povečala raznolikost "ponudbe" na tem področju, ter v Egipt, kjer je slovensko izseljensko društvo z imenom Slovenska palma ob Nilu združevalo predvsem slovenske žene in dekleta s Primorske, ki so si služile kruh kot služkinje in dojilje pri bogatih arabskih in evropskih družinah.

Avtor se potem dotakne širših tem, med njimi vprašanj vzrokov za slovensko izseljevanje, ki jih strne v besede dr. Antona Korošca na III. katoliškem shodu v Ljubljani avgusta 1906, delovanja slovenske podružnice avstrijske Družbe sv. Rafaela za varstvo katoliških izseljencev iz Kranjske, Koroške in Primorske, ki ga naveže na datum njene ustanovitve 11. novembra 1907, statistike množičnega izseljevanja iz slovenskih dežel do začetka I. svetovne vojne ter izida dela *Amerika in Amerikanci* izseljenskega duhovnika Jurija Trunka, ki je izšlo leta 1912 in je po skoraj sto letih še vedno ena temeljnih knjig o Slovencih v ZDA. Dr. Drnovšek nas opozori na manj znano dejstvo, da so bili 15. aprila 1912 med žrtvami brodoloma "nepotopljivega" Titanica tudi slovenski izseljenci na poti v Ameriko, in na dejstvo, da so imeli slovenski izseljenski časopisi v ZDA pred I. svetovno vojno po nekaj tisoč naročnikov, newyorški *Glas naroda* celo 9.000. Obdobje do konca I. svetovne vojne, ki je začasno ustavila izseljevanje, sklene avtor s pri-

spevki o odnosu slovenske katoliške Cerkve do izseljevanja, ki ga lahko z njim strnemo v ugotovitev: "Ostanite doma, ako vas ne žene sila v tujino!", o Ameriki, katere podoba je bila v slovenski javnosti zasidrana nekje med zlatim mitom in veliko krutejšo realnostjo, ter o Chicaški izjavi socialistično usmerjenih ameriških Slovencev 29. junija 1917, v kateri so zahtevali združitev vseh južnih Slovanov na temelju njihove svobodne odločitve v jugoslovansko federativno republiko.

V delu *Slovenske kronike*, ki je namenjen obdobju prve Jugoslavije, je sestavkov o izseljenstvu bistveno manj kot v avstro-ogrnem delu, kar je povsem razumljivo glede na razliko v množičnosti izseljevanja v obeh obdobjih. Avtorjeva pozornost se od ZDA, ki je leta 1924 s sprejetjem sistema kvot zaprla priseljevanju svoja "zlata vrata", obrne k zahodni Evropi in Južni Ameriki. Tako nam predstavi trdi kruh prekmurskih sezonskih delavcev, ki jim ga je pomagala najti podružnica Borze dela v Murski Soboti, ustanovljena 15. julija 1920, množično odhajanje Primorcev, in ne samo njih, v Argentino, ustanovitev izseljenskega Društva sv. Barbare med slovenskimi rudarji v Brunssumu na Nizozemskem 7. junija 1926 in razvitje zastave po isti svetnici, zavetnici rudarjev, imenovanega društva v Eisdenu v Belgiji. Prikaže včasih zelo grenko vračanje izseljencev v domovino v začetku tridesetih let ter njihov prehod iz ene oblike svetovne gospodarske krize v drugo, ustanovitev prvega "izseljenskega parlamenta" – prvega slovenskega izseljenskega kongresa, ki ga je leta 1927 obnovljena in osamosvojena Družba sv. Rafaela organizirala julija 1935 v Ljubljani, in delovanje slovenskih članov jugoslovanske komunistične partije med slovenskimi izseljenci zlasti v Franciji in Belgiji, še posebej njihovo časopisje.

Posveti se vprašanju asimilacije slovenskih izseljencev v zahodni Evropi, delovanju naslednje ustanove, ki ji je botrovala Družba sv. Rafaela – Izseljenske zbornice, ki se je postavila po robu prav temu utapljanju izseljencev, vlogi in pomenu glasila tega društva *Izseljenski vestnik*, ki ga pospremi s pregledno tabelo razširjenosti izseljenskega in drugega časopisja med slovenskimi izseljenci v zahodni Evropi. Zaključna izseljenska "zgodba" dr. Drnovška v I. knjigi *Slovenske kronike XX. stoletja* je posvečena številčnemu prikazu, kje po svetu so se v času med obema vojnama "izgubili tisoči" slovenskih izseljencev.

Slovenska kronika naj bi po zamisli njenih snovalcev iz Nove revije predstavila zgodbe iz slovenske preteklosti 20. stoletja na drugačen način, kot smo ga bili vajeni doslej; s svojo nepristranskostjo in neobremenjenostjo ter mladostjo avtorjev naj bi pomenila "sveži veter" v slovenskem zgodovinopisju. Po prebiranju prispevkov lahko ugotovimo, da je dvajsetim avtorjem besedil to uspelo v različni meri. Med tistimi, ki so svoje prispevke napisali z največjo mero objektivnosti, umirjenosti in uravnovešenosti, je nedvomno dr. Marjan Drnovšek.

Andrej Vovko